

POPULÁRNY ÚVOD DO FILOZOFIE

WILHELM WEISCHEDEL: Zadní schodiště filosofie. Olomouc, Votobia 1995, 285 s.

Zadné schodisko filozofie (Die philosophische Hintertreppe, 1966) Wilhelma Weischedela (1905-1975) je populárne podaný úvod do filozofie, v ktorom sa jeho autor pokúša zoznámiť čitateľa s európskou filozofiou v celom jej "dva a pol tisícročia trvajúcim vývine".

Metaforickým názvom upozorňuje na svoj zámer voviesť čitateľa do "domu filozofie" nie parádnym "predným schodiskom" odborných akademických analýz jednotlivých problémov, ale "zadným schodiskom", ktoré k obyvateľom "domu" vedie bez zbytočných "ozdôb a odbočiek". V úmysle má jednoduchý, priamy prístup k autentickému premýšľaniu filozofov, zbavených (mnohokrát) falošnej mystiky heróov ľudského myslenia.

Z Weischedelovho prístupu k spracovaniu zámeru je zrejmá snaha zoznámiť laického čitateľa s filozofiou ako reflexívnym premýšľaním o základných problémoch existencie človeka. Podčiarkuje a vzápätí i dokladá, že napriek všetkej abstraktnosti, ktorú v priebehu stáročí dosiahla, zostáva filozofia ukotvená v skutočnosti, jej predmetom sú i naďalej základné otázky späté s existenciou človeka, jeho vzťahom k svetu a k sebe samému, čo ako odťažito môže pôsobiť jeho spracovanie.

V pomyselnom dome filozofie otvára dvere len niekoľkých vybraných obyvateľov. Jeho výber však nie je náhodný. Poschodiami dva a pol tisícročia starého domu kráča premyslene, jeho návštevy sú súčasťou premysleného plánu, ako návštevníka domu primäť k tomu, aby sa zamyslel nad zmyslom kladenia otázok v živote človeka.

Autor knihy ponúka 34 zastavení na rôznych poschodiach domu; prostredníctvom krátkych portrétov čitateľa zoznamuje s filozofmi od samých prvopočiatkov reflexívneho uvažovania, ktoré nachádza u Tálesa, až po Wittgensteina - proroka zániku klasickej filozofie. Úctyhodný priestor vyplňa portrétni starých Grékov - Parmenida, Herakleita, Sokrata; cez Plotina prichádza k predstaviteľom kresťanskej filozofie - Augustínovi, Anselmovi, Tomášovi Akvinskému. Myslenie raného novoveku sprostredkúva portrétni Descarta, Pascala, Spinozu. Miesto poskytuje aj francúzskym osvietencom Rousseauovi a Voltairovi. Významný priestor dáva portrétni Kanta a predstaviteľom nemeckého idealizmu: Fichtemu, Schellingovi a Hegelovi. 19. storočie je bohato zastúpené portrétni filozofov pátrajúcich po podstate vzťahu človeka k Bohu - Kierkegaard, Schopenhauera, Feuerbacha a Nietzscheho. K nim prikladá i portrét Marxa, filozofa reflektujúceho revoltu skutočnosti. Portrétni Jaspersa a Heideggera, pátrajúcich po základnom zmysle bytia, otvára priestor filozofom spochybňujúcim zmysel klasickej filozofie - a svoju galériu uzatvára Wittgensteinom, ktorý, podľa slov Weischedela prorokuje jej konečný zánik.

Výber filozofov tvoriacich portrétovú galériu naznačuje, čomu jej tvorca pripisuje vo filozofii najväčšiu dôležitosť. Toto ťažisko filozofovania vidí v "radikálnom spytovaní". Zdá sa, že zmysel "radikálneho spytovania" našiel v otváraní problémov spätých s bytím človeka, s jeho vzťahom ku skutočnosti - nech už túto skutočnosť chápeme v akomkoľvek zmysle (i keď Weischedelova teologická výchova vymedzenie skutočnosti jasne profiluje).

Jednotlivých filozofov čitateľovi predstavuje v úplnosti, nielen podstatné filozofické myšlienky či základné diela, ktoré ovplyvnili súčasníkov a pre nasledujúce generácie filozofov sa stali nevyhnutnou súčasťou odbornej duchovnej výbavy; autor predkladá farbistý obraz filozofov - ľudí, ktorých ľudské osudy, životné skúsenosti, povaha i slabôstky takmer anekdotického rázu ovplyvňovali ich myslenie a sprostredkované sa objavili aj v ich diele.

Poodhalenie súkromia filozofa napomáha intímnejšiemu vzťahu čitateľa nielen k nemu ako k osobe, ale je odrazovým mostíkom k pochopeniu jeho diela alebo aspoň k snahe jeho dielo pochopiť. V prijateľnom dávkovaní rámcuje myšlienkovú tvorbu filozofov, odkrýva čitateľovi dôvody filozofovho smerovania v spytovaní, pripravuje ho na hľadané odpovede.

Autor knihy, i keď ho jeho odborná pripravenosť na to oprávňuje, nepredkladá odbornú analýzu diela jednotlivých filozofov. Zdá sa, že má obavy z dvoch extrémnych postojov voči filozofii, s ktorými sa stretával aj vo svojej praxi. Na jednej strane sa obáva nezájmu o filozofiu ako spôsob myšlienkového zmocňovania sa skutočnosti, na druhej strane zasa prehnaného odborníctva - zabíjania filozofie úzko špecializovanými typmi pitvania ľudského myslenia a jeho produktov - myšlienok.

Vyslovene popularizačná kniha W. Weischedela svojím popularizátorstvom nestráca na hodnote. Naopak, veď mu ide o človeka a v dobe úzko špecializovaných činností sa čosi z ľudského v človeku stráca. Aj príliš veľký dôraz, aký sa kladie na význam exaktnej vedy, na to, čo sa počíta, čo je jasné a nesporné (aspoň dočasne), zbavuje človeka jeho výnimočnosti, akosi ho degraduje na súčasťku síce veľkolepého, ale predsa len stroja moderného sveta. Napokon i samotná filozofia smeruje k postupnému rozpusteniu v analýzach jazyka. Podstatná, zdá sa, nie je myšlienka, ale jej jazyková podoba.

Weischedel úporne zdôrazňuje, že duchovný rozvoj človeka spočíva práve v schopnosti klásť si otázky a hľadať na ne odpovede - v tvorbe myšlienok. A tomu človeka učí práve filozofia.

Ukázať v dnešnej dobe človeku zmysel filozofovania - to nie je málo. Nie je málo primäť ho k vlastnej reflexii skutočnosti, nie je málo priviesť ho k snahe poznať myšlienky ľudí dávno mŕtvych či k čítaniu filozofických diel. Napokon nie je málo ani zbaviť slovo *filozofia* neadekvátneho prakticistického nánosu každodennosti bežného života, keď sa používa vždy a všade tam, kde si jeho užívateľ nevie spomenúť na nejaké lepšie, vhodnejšie slovo. Nie je málo ani zbaviť slovo *filozofovanie* pejoratívneho nádychu zbytočného rozumkárčenia. Problémom spoločnosti dnešnej doby je to, že k slovám a myšlienkam nepristupujeme s vážnosťou. A možno práve táto kniha nejedného laika prinúti zamyslieť sa nad ich obsahom a potom s nimi s plnou vážnosťou i zaochádzať.

Autor sám na začiatku svojho dejinného exkurzu rezignovane predznamenáva možnú smrť klasickej filozofie. V záverečnej kapitole ukazuje i jej možný hrob.

Zároveň si však nemožno nevšimnúť jeho úsilie odvrátiť jej zánik. Jeho kniha má byť príspevkom k záchrane filozofie, ktorá má podľa neho opodstatnenie nielen ako súčasť duchovna človeka doby minulej, ale musí sa uchovať ako spôsob myslenia človeka prítomnosti i budúcnosti.

Jana Balážová

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19,
813 64 Bratislava
SR

SLOVNÍK FILOZOFŮ - NEJEN ČESKÝCH

Slovník českých filozofů. Ved. redaktor: Jiří Gabriel, redakční kruh: J. Krob, H. Pavlinová, J. Zouhar. Masarykova univerzita v Brně 1998, 697 stran, váz.

Již první pohled na tuto obsáhlou a výpravnou práci vzbuzuje uznání vůči redakčnímu kolektivu a Masarykově univerzitě jako vydavatelovi a navíc i napovídá, že záměrem nebylo jen vytvoření krátkodobě použitelné příručky, ale díla základní, trvalejší hodnoty, které bude možné v přiměřených časových odstupech dále doplňovat a upřesňovat. O jeho potřebnosti pro široký okruh učitelů, novinářů, literátů, historiků, politiků atd. není vůbec pochyb, zvláště pokud jde o stručnou faktografickou informaci a výstižné hodnocení (již nežijících osob).

Ve *Slovníku* je více než 860 jmenných hesel, až na výjimky doprovázených fotografií či jiným vyobrazením, podávajících přesná data a místa narození a příp. úmrtí, zkratkovitý popis získávání kvalifikace a zastávaných pracovních míst, náčrt filozofického vývoje a přehled monografií (v úplnosti), statí ve sbornících a časopisech (obvykle jen výběr), překladů, edičních činností a nakonec odkazy na literaturu.

V rozporu s titulem knihy její redaktoři zařadili - a myslím, že zcela oprávněně - i osobní hesla "filozofujících" politiků, ekonomů, teologů, pedagogů, spisovatelů a dalších umělců a vědců s odůvodněním o významném vlivu filozofie v českém kulturním životě a s tím, že "filozofické myšlení ani u nás nikdy nebylo pouze záležitostí filozofů z povolání". Proto tu vedle filozofů od středověku až po současnost nalezneme i mnohá jména, známá především z jiných oblastí (např. Karel IV., Rabi Löw, Aurel Stodola, E. Beneš, K. Čapek, K. Engliš, F. Kafka, V. Havel aj.).

Přesně chápanému názvu *Slovníku* neodpovídá jeho obsah ani v tom, že se neomezuje jen na české filozofy, ale uvádí i filozofy cizí (německé, ruské, polské aj.), kteří se v českých zemích narodili nebo tam po nějakou dobu působili.

Zvláštní pozornost "s ohledem na dosavadní česko - slovenské vztahy" je věnována filozofům slovenským (19.-20. století) v 59 osobních heslech, včetně Čechů-filozofů zde pracujících. Poněkud nejasné je však kritérium, podle něhož byli někteří slovenští filozofové zařazeni, a jiní ne (z profesorů tu postrádám M. Kusého, J. Kocku, J. L.